

KAYDSASHADA

Ujeedooyinka guud ee cutubka

Ka dib dhammaadka cutubkan, ardaydu waxay awoodi doonaan inay:-

- Gartaan in ay jiraan habab kala duwan oo wax loo kaydsado.
- Sharaxaan muhiimada ay leedahay in naftaada iyo qoyskaba kolba sida ay taagtoodu saamaxdo si wafaaqsan loo maamulo.
- Dareemaan muhiimada ay leedahay in qorshe lagu dhaqmo dhaqanka kaydsigana la yeeso.

9.1. Noocyada Kaydsashada

- Kaydsashadu maxay muhiim u noqotey?

Dad badan waxay qabaan ama aminsanyihiin in waxaa la kaydsado ay tahay lacag oo kali ah . Hase ahaatee, aragtidani waa mid khaldan. Hantida la kaydiyo haddii ay tahay lacag kali ah kaydinta iyo arrimaha la xidhiidhaa waxaa kali ah ka warami karaa dadka maal-qabeenka ah iyo ganacsatada. Laakiin macnaha ama nuxurka kaydintu wuu ka ballaadhan yahay.

Sida ka jirta wadano badan oo ka tirsan dunida, dadku marka ay dhaafaan dhalinyaranimada islamarkaana waayeelaan waxaa la soo gudboonaada dhibaatooyin badan. Sababta oo ah marki ay dhalinyaraayeen islamarkaana karti iyo awoodda ay lahaayeen si habboon

uma isticmaali jirin hantidooda, xoogooda iyo waliba wakhtigooda. Waxay culayska saari jireen nololmaal-meedkooda. Kama fikiri jirin bari iyo wakhtiga ka sii dambeeya. Dhab ahaan waxaa loo baahanyahay in si hagar la'aan ah loo shaqeeyo. Hantida la helo ama dakhliga ku soo gala wixii ka soo hadha kharashka ku baxay waxyaabaha muhiimka u ah nololmaalmeedka shakhsiga ama qoyska waa in la kaydsado sababta oo ah waxay ku anfacaysa mustaqbalka dambe.

Dadka ama aqoonyahanada u kuurgala arrimaha dhaqan dhaaqale waxay sheegeen in kaydintu ahayn waxaa maanta aadan u baahnayn u dhigo baritoole ama adiga iyo qoyskaagu maanta dhibaataada barina hanti yeesha o dadban. Dadbadana qaba ama aminsan in kaydku yahay sidan aynu korka ku soo sheegnay.

Hase ahaatee, runtu sidaas way ka duwan tahay, kor u kaca nololsha ama nololsha oo sidi hore ee ay ahayd sika fiican kor loogu qaado in ay tahay dadaal wanaagsan dadka oo dhan way aminsanyihiin.

Hawl-galka 1^{aad}

Su'aalahan soo socda ka jawaaba.

1. Bakhaylnimada iyo kaydsashadu ma isku-midba mise wey kala duwan yihiin? sabab?

KAYDSASHADA

- Maxaad ka fahamtay odhaahda tidhaahda " shaqada bariba loo dhigta, raashin dhigashaduna waxay ku anficidoonta bari".

9.1.1. Kaydsiga noocyada ku salaysan.

Hantida ama khayraadka dabiiciga ah la kaydsado waxaa ka mid ah macdanaha kala duwan sida dhirta, xoolaha nool, biyaha, gaaska dabeciga ah, xamagta, fooxa, milixdaamacusbada, ---iwm. Iyada oo la adeegsanayo khayraadka noocyadiisa kala gedisan, miisaankeedana la ilaalinayo waxay suurto galinaysa in nolosha adamigu noqoto mid wanaagsan. Hase ahaatee, xiligan xaadirka ah daafaha adduunyada waxaa ku sii yaraanaya khayraadka dabeciga ah tusaale ahaan, khayraadka dhirta ee Itoobiya wuxuu ka badna boqolkiiba afartan (40%) inta hada jirta. Laakiin hada guud ahaan dalka boqolkiiba 2.5% oo kali ah ayaa leh dhir. Sidaas daraadeed, dhirta oo la jaro, biyaha oo si aan sabab u noqdaan in ay dabar go'aan duurjoog tiro badan . Arrimahanina dalkeena Itoobiya iyo dalalka dunida oo dhan wal-wal weyn ayey ku haysa.

Ufirsó Jaantuuskan.

Waxyaabaha lacagta adeegsado	Kuwan midka aan qoyskiina khusayn waa kee?	Waxyaabaha lacagta loo adeegsado	Kuwan midke qoyskiina khusayn?
Cunto		Tilifoon	
Dhar		Shidaal	
Kiro guri		Qaboojiye	
Qalab wax lagu qoro lagu gato		cuntada caruurta	
Dugsiga lagaga bixiyo carruurta		mushahar shaqaale	
Jimisiga in lagu bixiyo		Faanuus ama shamac	
Biyaha iyo laydhka.		Tilifishin, dhiish, gaadhi.	

Fiiro-gaar ah. "Kharashka aan khusaynin qoyskiina waa kee? "su'aasha ah waa mid ku salaysan heerka nolosha iyo kala duwanaanshaha meelba meesha kala ay ka duwan .

Hawl-galka 2^{aad}

- Faah-faahinta bixiya xayawaanka duur joogta ah iyo noocyada dhirta ah ee Itoobiya oo kali ah laga helo.
- Waxaad sharaxdaan xidhiidhka u dhexeeya xayawaanka duurjoogta iyo dhirta.

9.1.2. Kaydsiga Lacagta.

Jaantuska 9.1. Abuurista dhaqaalaha

Lacagtu waa sheyga wax lagu bedeshoamagato. Adeeg iyo alaab waxaa aad heli karta marka aad lacag haysatid. Lacagtu kaalin muhiim ah ayey ka qaadata nolol maal-meedka shakhsiga, qoyska iyo bulshada guud ahaanteed.

KAYDSASHADA

9.1.3. Kaydsiga Wakhtiga.

Wakhtigu qayb muhiim ahamaweyn ayuu ka qaata nolol maal-meelka qofka bini adamka ah . Haddii uu amaay si fiican uga faa'iidayaan weydoamawaayo una isticmaali weydoamawaayo waxaa uu amaay noqonaya ama noqonaysaa qof isku-dhiibayamatay saboolnimada . Mustaqbalkana noloshiisku ma yeelanayso wax rajo a h. Waxaad ka soo qaada adiga oo wakhtiga dugsiga aad tegi lahayd dib uga dhaca kadibna imtixaan muhiim ah ku dhaaf. Sidu noqonaya dareenkaagu? maxaase waxyeelo ah oo ku immaan karaa waxbarashadaada?

Hawl-galka 3^{aad}

Su'aalahan soo socda ka jawaaba.

1. Wakhtigu waa sida seefta oo kale haddii aadan adigu jarin adiga ayuu ku jaraya. Odhaahda tidhaahda sharax nuxurka ay xambaarsantahay.

Ardeyda fasalka sideedaad si ay imtixaanka heerka qaran uga gudbaan mid walba wuxuu barahoodu siiyey siyaabaha casharada loo darsiyo ama wax loo akhristo iyo isticmaalka wakhtiga si ay u helaan faham wanaagsan ama ku filan. Ardey walba wuxuu siiyey wakhti hal bil ah iyo sidii ay u isticmaali lahaayeen. Qaar ka mid ah waxyaabaha uu u soo diyaariyey waa sidan soo socota:

Tirada	Hawlaha la fulinayo	Wakhtiga loo qoondeeyey	
		Ardeyga (B)	Ardeyga (T)
1.	akhriska	2:00	2:00
2.	Mudada dugsiga la joogayo ama maqnaanayo	6:00 - 7:00	6:00 - 7:00
3.	Wakhtiga hurdada	12:00	9:00
4.	Wakhtiga ciyaarta ama fasaxa	2:00	-
5.	Wakhtiga shaqada guriga la qabanayo	1:00	2:00
6.	Wakhtiga akhriska buugta	-	1:00
7.	Wargaysyada, raadhiyoonka iyo tilifisionks lsls soconayo.	-	2:00

Qorshaha isticmaalka wakhtiga ee jaantuuska korka lagu soo badhigay ujeedadiisku ma aha dadka oo dhan si isku-mid ah ayey u wada adeegsanaysaan. Qof walba sida uu amaay wakhtiga u adeegsanayo ama sida jadwalkiisaamakeeda u dejisanayo ama waxay ku xidhan tahay kolba goobta uu amaay joogo ama iyo nooca shaqada uu ama ay hayo ama sida uu yahay. Tusaale ahaan, ardey reer guuraa ah saacadaha uuna dugsiga lahayn waxaa suurto gal ah in uu gurigooda ilaaliyo, xoolaha raaco, ama arrooriyo, reerka la oodo abihi, ama dixaha u dabaal tego--iwm. Sidaas daraadeed, jadwal u gaar ah oo ku saabsan sida uu wakhtigiisa u isticmaalayo wuu yeelan karaa.

KAYDSASHADA

9.2. Hab-dhaqanka kaydsga

Waa maxay baahida keentay in wax la kaydsado? Aqoonyahanada u kuur-gala arrimaha dhaqaaluhu waxay tilmaameen in kaydinta dadku wax kaydsado salka kuhayso ama sabab u yihiin labo arrimod oo kala ah:

B. Dhibaatooyinka ama dhacdooyinka la filayo iyo kuwa aan la filaynin oo loo adeegsado.

Lacagaha ama kharashka lagu bixiyo arrimaha ama dhibaatooyinka lama filaanka ah xanuunka, geerida, abaaraha, --iwm. Kuwa la filayo ama la rajaynayo in ay dhacaan ama la fuliyo waxaa ka mid ah arrimaha salka ku haya baahida asaasiga ah la xidhiidhaa nolol maal-meedka qofka, qoyska ama bulshada sida cuntada, caafimaadka, waxbarashada, dharka, carooyada, ciidaha, dhismaha guryahaalaab la soo gato---iwm.'

Haddii qofka/qoysku yahay mid ladan ama leh hanti badan waxay ku dadaalaan in ay sii laban laabaan tayada iyo tirada maalkooda si uu u sii jiro mudo dheer islamarkaana carruurtoodu ka dhaxasho. Waxaana ka mid ah in ay guryo dhistaan, beero qotaanamabeertaan, macdan ay ka ganacsadaan, gaadhiyo gataan, xoolo nool dhaqaan, urur ama kambani samaystaan --iwm ayeynu tusaalooyin u soo qaadan karna.

Hawl-galka 4^{aad}

Su'aalahan soo socda ka jawaaba.

1. Waxyaabaha hoos ku xusan u kala saar arrimaha ku khuseeya iyo kuwa aan ku khusaynin islamarkaana ah kuwa la filayo iyo kuwa aan la filaynin.

Fiiro-gaar ah. Labadaba (kuwa la filayo iyo kuwa aan la filaynin) qaar ku khuseeya in aad kala kulantiin ayaa laga yaaba.

Waxyaabaha lama filanka	kuwa la filayo	kuwa aan la filaynin	Unexpected
Guurka			
Geerida			
Urur			
Martida			
Dal xiis goobaha dhaqan iyo taari			
Dhalashada			
Dawada			
Maaweelo			
Taageero			
Balwadaha kala duwan			
Baro kac			

9.3 Planning

Natiijada kaydsga waxaa looga jeeda qofka kharashka ku baxa nolol maal-meedkiisa iyo dhacdooyinka lama filaanka ah wixii ka soo hadha marka uu kaydsado mudo dheer iyo mudo gaaban faa'iidooyinka uu ka helayo in la tilmaamo weeyaan. Waxaa jira labo natiijo ama faa'iido oo ka laga helo kaydsga.

KAYDSASHADA

Hawl-galka 5^{aad}

Su'aalahan soo socda ka jawaaba.

1. Sidee ayaa qorshahaaga u fulin kartaa?
2. Qof haduu rabo guri inuu dhiso maxaa looga baahanyahay marka u horeesa inuu

9.3.1. Saamaynta ay Leedahay Dakhligaaga oo Aad Ka Badsatid

“ Kuwa wax kaydsaday way faa'iideen kuwa aan kaydsanina way khasaareen”

Waxaa jiray labo nin oo jaar ahaa waxya ka wada shaqeeyaan isku-meel. Waxayna ahayd warshad ay labaduba shaqaale u ahaayeen. Ninka u horeeya oo la yidhaahdo Rooble wuxuu leeyahay lix carruur ah. Rooble kuma faraxsana noloshan uu ku noolyahay. Maadaama uu yahay nin balwado badan leh qoyskiisa dhexdiisa nabadi kama jirto. Wuxuu adaaamatega meelaha lagu caweeyo wuxuuna ciyaara turub lacag lagu ciyaaro. Inta badan lacagaha uu helo wuxuu ku lumiya ciyaarahan iyo balwadihiisa kala duwan . Waxaa waliba inta dheer alaabo kala duwan oo qoyskiisku ku adeegan jireen oo uu ka mid yahay Baaskiil ayuu ku bixiyey dayn lagu yeeshay ama dayn lagu lahaa ayaa looga qaatay. Sidaas daraadeed, iska daa in uu carruurtiisa si hagaagsan wax u bare cuntada ama dhuuniga ay qutaan ayaa gabaabsi ku noqda. Xaaskiiskuna maadaama ay si joogto ah isaga dabadhasho waxay noqotay qof aad u taagay islamarkaana caato ah.

Ninka labaad oo la yidhaahdo Cusmaan xaaskiisku

waxay ka qayb qaadata waxbarashada habeenka. Waxay dhaleen afar carruur ah. Maadaama uu ka tirsan yahay urur iskaashato ah oo lacag isku-darsada islamarkaana kaydsada mushaharadiisa bisha marka saddex meelood loo qaybsho meel ahaan ayey kayd ahaan u dhigtaan . Maadaama carruurtiisa ka bixiyo lacago ay wax ku bartaan sida ugu fiican ayey wax u bartaan.

Hawl-galka 6^{aad}

Su'aalahan soo socda ka jawaaba.

1. Waa maxay faraqa u dhexeeya Rooble iyo Cusmaan?
2. Kharashka uu ku bixiyo dugsiyada iyo carruurta ma wax uu mustaqbalka ugu talagalaya mise ma aha? sabab?
3. Siyaabaha amafarsamooyinka dhaqan ahaaneed ee wax loo kaydsado ee ka jira goobaha aad ku nooshihiin ugu yaraan saddex ka mid ah . Sheeg kadibna sharaxaad ka bixi dhinacyada dooda wanaagsan iyo dhaliilahooda.

9.3.2. dhibaatooyinka ka dhalankara in Qorshe la'aan lagu Shaqeeyo

Waxaa kaydsiga ka soo horjeeda ama lidiga ku ah waa khasaarin. Lacagta wakhtiga , hantidaamakhayraadka dabeeciga iyo ta dadku so saaroamasammeeyo haddi aan qorshe loo sammaynin ama sida ugu habboon aan loo isticmaalin waxaa suurto gal ah in ay khasaaraan. Khasaaruhu waa natiijo ka dhalatay qorshe- la'aan in lacag ama hanti kala duwan la isticmaalo. Khasaaraha waxaa sabab, u noqda marka la awoodi waayo in la kala saaro waxyaabaha loo

KAYDSASHADA

baahanyahay in mudnaanta koobaad la siiyo iyo kuwa kale, waxyaabaha lagama maar maanka ah ama baahida ugu weyn loo qabo iyo kuwa kale oo la kala saari waayo. Guud ahaan khasaaruhu wuxuu ka yimmaada marka qorshaha lagu darsan waayo lana kayd in waayo waxyaabaha bari ama mustaqbalka loo baahan doono islamarkaana loo adegsado in lagu daboolo baahida maantaamahada taagan oo kali ah skheedada soo socota ayaan ku fahmi karna waxaa uu yahay khasaaruhu.

“ Iyada oo aan haysan waxay xidhato ayey raadinaysaa waxay huwato”

Mudane Cali oo ku noolaa degmo ayaa wuxuu lahaan jiray labo ilood ama meelood oo dhaqaale ka heloamaka soo galo. labadan iloodwaxay kala yihiin, lacagaha hawl gabka oo uu qaadan jiray iyo xawaarad uu lahaa kuna shaqaysan jiray . Cali sanad kasta wuxuu sammaysan jiray xaflado kala gedisan oo uu ku casuumi jiray xoolihiisa. Tusaale ahaan, bilawga bisha safar jaar kiisku waxay ku ducaysan jireen lacag yar laakiin Cali wuxuu qali jiray wan weyn, sharaab farabadana wuu soo gadi jiray , wuxuu amri jiray in la dubo kibis-magaal, kadibna waxaa loo yeedhi jiray dadka jidka maraya si ay xaflada uga qayb galaan. Lacagta uu ku sammaynayo xafladana horray ayu usii diyaarsan jira.

Reerka uu la daganyahay waxaa ka jiray jamacyo kala duwan wuxuuna ka tirsana labo jamac ama urur oo ah iskaashato lacag dhigta ama kaydsada. Todobaadkan waxaa ka xummaatay xawaaradi islamarkaana waxaa la weydiiyey in uu bixiyo ama kaga qaybqaato lacag jid ama wado laga

sammaynayo deegaanka uu ku noolyahay. Laakiin, Cali waxyaabahan uma arko waxyaabo muhiim ah mudnaantana ma siiyo. Waxaa kale oo jirtay gabadh walaashi ah oo bisha sane jaamacad ka qalin jabinaysa islamarkaana la rabo in xaflad loo sammeeyo qoyskooda oo deganaa miyigana ma jirin wax ay ka rejaynaysay. Si hadaba gabadha uu abtiga u yahay xaflad wanaagsan ugu qabto wuxuu isku-dayey in uu lacag soo daysado.

Hawl-galka 7^{aad}

1. Ma jiraa hab aad wax u kaydsato? haddii uu jiro si habboon uga hadal?.

Gunaanadka Cutubka 9aad

Sida lawada ogsoonyahay waxaa jira khayraad dabiici iyo hanti kalaba oo ah kuwo aad u kooban xajmi (cadad) ahaan marka loo eego baahida aan xadidnayn ee bani aadamku u qabo. Haddaba, si looga faa'iidaysto khayraadkan kooban waxaa muhiim ah in fiiro gaar ah la siiyo ilaalinta & xanaaneynta kh/dabiiciga ah, ee ka jira dunidan aynu ku noolahay korkeeda. Sababtoo ah nolosha & jiritaanka dadka iyo noolaha kaleba. Waa mid ku xidhan kh/dabiiciga ah. Sidaas awgeed, waxaa haboon in khayraadka aynu haysano laga ilaaliyo israafka, islamarkaana la tashiilo sida ugu haboon. Israafka khayraadka ama hantida waxaa ka dhalan kara khasaare hanti lumis ah oo horseedi kara saboolnimo iyo macaluul nagu habsata. Sidoo kale, waxaa loo baahan yahay in khayraadka ama hantida la kaydsado si loo isticmaalo mustaqbalka dhaw & kan fogba. Nidaamka wax kaydsashaduna waa sida kaliya ee lagaga fursan karo israafnimo & khasaare maal oo ku soo gaadhi kara dhaqaale ahaan.

Haddaba, in la yeesho hab-dhaqan wax-kaydsasho, waxaa muhiim ah in la helo qorshayn haboon oo waxtar u leh bulshada & dhaqaalaha. Qorshuhu, wuxuu ruuxa ka caawiyaa inuu si fudud u maareeyo noloshiisa gaarka ah iyo waliba tan qoyskiisa, islamarkaana wuxuu qorshuhu u sahlaa ruuxa inuu ka hortago khatar qalalaase dhaqaale oo ku habsan karta qofka. Markaas, ardayeey, qorshe la'aantu waa nidaam daro, waxyeelo ku keeni karta bulshada oo u horseedi doonta faqri iyo qalalaase dhaqaaleba, haddii aan si haboon loo maarayn khayraadka aynu haysano.

Layliska Guud Ee Cutubka 9^{aad}

I. Ku qor 'Run' ama "Been" su'aalaha soo socda hadba ta ku haboon.

1. Waxkaydsadhadu waa mid khasaare iyo faa'iidaba u leh qofka/ruuxa.
2. Ruuxu hadduu yaqaano siyaabaha lagu tijaaro, wuxuu gartay bay ka dhigan tahay waxkaydsashadu waxay tahay.
3. Khayraadka dabiiciga ah ma'aaha mid dhammaan kara.
4. Xeeladaha nolol-maalmeedka wanaagsan waa marka la yeesho xeelado kharash bixin iyo dakhli isku dheeli tiran.

II. Isku aaddi erayada ku kala hoos qoran xarfaha "B" iyo "T".

B

1. Khayraadka dabiiciga ah
2. bakhaylnimo
3. Sharaf
4. Kaydsasho
5. Israaf

T

- b) wax-dhigasho
- t) hanti lumin
- j) macdanta
- x) xilkasnimo
- kh) fikradaha wanaagsan
- d) fikradaha guracan
- r) waxba ma hurid

III. Jawaabo kookooban ka bixiya su'aalaha soo socda;

1. Israafka iyo faxalnimadu maxay ku kala duwan yihiin?
2. Bakhayrnimada & kaydsashadu sidey iskula jaanqaadi karaan?
3. kh/dabiicigu waa maxay?